

Svensk folkmusik

Lockrop och vallåtar

Den äldsta folkmusiken i Sverige är lockrop och vallåtar. Detta användes mycket på fäbodarna. En **fäbod** var en sommargård i skogen. Där fanns det mer bete för korna och hela sommaren (från maj till september) vaktades djuren av kvinnor. Fäbodjantorna använde olika instrument för att kommunicera, oftast näverlurar och kohorn.

Man använde signaler och melodier för att

- Locka på djuren
- Varna för vilda djur, t ex varg
- Meddela saker till andra fäbodar
- Kalla på hjälp t ex om ett djur sprungit bort

Ofta gick man upp på ett berg eller en höjd för att signalerna skulle höras extra långt.

Hade man inget instrument så kunde man använda rösten. Ett speciellt sångsätt kallas kulning. Man sjunger väldigt starkt i ett mycket högt (ljust) tonläge. Detta kan höras flera kilometer. Ofta hade varje vallpiga sitt eget sätt att ropa på, så att alla kunde höra vem det var som ropade.

Arbetsvisor

Ofta använde man musik till arbetet, t ex när man skulle jobba tillsammans. Det kunde t ex vara smedvisor, borrarvisor och pålarvisor. Genom att sjunga fick man in en jämn takt och arbetet flöt lättare. Dessutom blev det lättare och roligare att arbeta om man sjöng samtidigt. Då kunde man glömma vardagen för en stund.

Folkvisor

Det som är typiskt för en folkvisa är att den inte har någon känd kompositör- den har gått i arv från generation till generation under lång tid. Till slut har man glömt bort vem som hittade på den från början. Det andra som är typiskt är att den kan vara olika i olika delar av Sverige, även om man ändå hör att det är samma visa. När den har gått i arv har den ändrats med tiden.

Kanske för att man inte kom ihåg exakt hur den var, eller för att man ville ändra på den.

Spelmannen

En spelman i äldre tiders Sverige var en väldigt viktig person i byn. På alla fester behövde man musik och det hände att man ställde in bröllop om spelmannen var upptagen. Under hela bröllopet skulle spelmannen stå för musiken. Brudmarsch när man gick från kyrkan, skänklåtar som spelades när maten kom in och viktigast av allt – dansmusik. Även om spelmannen var fattig så såg folk upp till honom. Kom hans familj i nöd ryckte grannarna in med hjälp. De visste att det kunde vara svårt för spelmannen att få ihop pengar. Hans spelningar tog tid och han fick ibland vara borta flera dagar hemifrån. En riktigt bra spelman skulle inte spela samma låt flera gånger under en fest och det

hände att festerna, särskilt bröllop, kunde hålla på flera dagar. Då gällde det att kunna många låtar! I äldre tider spelade spelmännen alltid ensamma. Först senare har man börjat spela två och två. Ännu senare började man spela med olika instrument tillsammans, t ex fiol och dragspel. År 1906 ordnades den första spelmanstävlingen i Dalarna. Där tävlade fäbodjantor i att spela bra på sina kohorn. Efter det började man hålla tävlingar och spelmansstämmor runt om i Sverige.

Spelmansstämman

En spelmansstämma är en slags liten folkmusikfestival som ordnas på många hembygdsgrändar runt om i Sverige. Där samlas folkmusiker och spelar tillsammans. Man uppträder för varandra ungefär som på en konsert, spelar tillsammans allihop på en gång – **Allspel** och spelar i smågrupper- **Buskspel**. Under buskspelet passar man på att lära sig nya låtar. Allt sker utan noter, man lyssnar och lär sig på det sättet. Det kallas att spela på gehör.

De vanligaste folkinstrumenten

- ❑ **Fiol**
Det allra vanligaste instrumentet i svensk folkmusik är fiolen. Den används i hela landet och många folkmusiklåtar är gjorda för fiol.
- ❑ **Nyckelharpa**
Nyckelharpan är ett annat populärt instrument, särskilt i Uppland. Det är ett stråkinstrument med många strängar. Tangenterna som man trycker på när man spelar kallas nycklar eller knavrar. Många upplänningar har genom åren gått på kurs och lärt sig bygga nyckelharpor.
- ❑ **Näverlur**
Näverlurar görs av två urgröpta trähalvor. Utanpå trät lindar man näver från björkträdet.
- ❑ **Kohorn**
Ett kohorn görs såklart av ett horn från en ko eller en tjur. Hornet gröps ur och kokas för att bli helt rent. I änden borrar ett blåshål. Om man borrar tre hål på sidan av hornet får man ett spelhorn, annars kallas det tjuthorn.
- ❑ **Mungiga**
Ett litet instrument gjort av metall som sätts i mungipan. Har ett surrande ljud och det är svårt att spela melodier, men det går faktiskt.
- ❑ **Spelpipa eller Spilåpipa**
Liknar en liten blockflöjt och spelas på samma sätt. Var lätt att ha med sig t ex när man vallade djur.
- ❑ **Säckpipa**
Gjordes av en säck med två pipor och ett munstycke för att blåsa luft i säcken.
- ❑ **Trallare och trallerskor**
Hade man inget instrument kunde man också sjunga till dansen. De som gjorde det kallades för trallare eller trallerskor.
- ❑ **Dragspel**
Ett ganska nytt instrument jämfört med de andra. Uppfanns omkring år 1830. Finns i enklare och mer komplicerade modeller.

Folkdans

Sverige har många olika folkdanser. Det finns många folkdansföreningar i Sverige som lär både barn och vuxna att dansa folkdans. Att dansa är ett bra sätt att lära känna varandra och det är det som dansen har varit till för genom tiderna. Exempel på folkdanser är:

- ❑ **Polska**
Var den vanligaste dansen i Sverige under lång tid. Går i tretakt och man betonar första och tredje slaget. (ett två tre, ett två tre)
- ❑ **Vals**
Var från början en dans från överklassen men blev senare en folkdans som dansades av bondebefolkningen. Går också i tretakt men betonar bara ettan i takten (ett två tre ett två tre)
Vals dansas över hela världen och är lika populär bland fattiga och rika.
- ❑ **Polka**
Snabb dans i tvåtakt. Kommer från Ungern och kom till Sverige på 1800-talet.
- ❑ **Schottis**
Lite långsammare dans än polka. Går i fyrtakt.
- ❑ **Hambo**
Dans i ganska snabb tretakt. Det finns en årlig tävling i Hälsingland som heter Hälsingehambon där väldigt många par dansar och blir bedömda av en jury.